

Tätä kirjoittaessani katselen bussia odottavaa naista, joka on päättänyt tappa aiaa tekemällä lumiukon. Koska nainen puuhastelee lehtitalon pysäkillä, hän on todennäköisesti toimittaja, joka ei ole saanut purettua riittävästi luovuuttaan työmaalla.

Hän tietää minkälaista on tehdä lumiukkoa likaisenruskeasta lumesta, joka ei pysy millään koossa. Hän tietää miten vaikeaa on tähän hätään löytää porkkanaa nenäksi. Hän tekee luomustaan armottomassa paineessa, jonka liikennelaitoksen tiukka aikataulu asettaa. Hän ei voisi sietää, että joku lunta kierittämätön ohikulkija alkaisi huudella neuvoja lumiukon teossa.

Erityisen raivoissaan hän olisi, jos joku tutkija tulisi viisastelemaan, miten lumen rakenneominaisuudet, sitko ja lujuuslaskelmat pitäisi ottaa huomioon pakkasherraa valmistettaessa.

Hän myös pidättäisi oikeuden määrittellä, onko lopputulos hyvä vai huono.

Eivätkös journalismikritiikin asetelmat ole usein juuri tällaisia?

Tutkija ja toimittaja sittenkin yhdessä

Tutkijoiden ja toimittajien vuoropuhelusta on kai jo sanottu olennaisimmat asiat: Tutkijoiden näkökulmasta toimittajat haluavat asettaa kritiikin ehdot. Toimittajat vetoavat epämääräisesti määriteltyyn ammattitaitoon, käytännön rakenteisiin ja rajoitteisiin. Toimittajat suhtautuvat ylimielisesti tutkijoiden elämästä vieraantuneeseen näpertelyyn.

Samalla tutkijat pidättävät oikeuden journalismikritiikkiin omista lähtökohdistaan. Ankarimmat pohtivat, onko kesätoimittajatausta tutkijalle vaaraksi. Sitooko se tutkijan journalismin käytäntöihin ja arkijärkeen niin, ettei hän kykene enää asettumaan niiden yläpuolelle.

Miten tämänkaltaisista juoksuhaudoista nousee aitoon vuoropuheluun? Miten tutkijanhuoneen asukas kohtaa villin toimittajan ja päinvastoin?

Miksi toimittaja niin usein ärsyyntyy tutkijan puheista? Onko se julkiisuuden tuomaa ylimielisyyttä, tyhmyyttä vai sitä jo mainittua kyvyttömyyttä sietää kritiikkiä, joka ei lähde journalistisista, siis itsemääritellyistä, lähtökohdista?

Takana voi olla tällaisiakin syitä.

Toisaalta jotkut journalistit ovat kiinnostuneita kritiikistä, jopa sellaisesta joka kyseenalaistaa käytännöt ja niiden asettamat rajoitteet, mutta vaihtaako toimittaja siitä ajatuksia kollegansa kanssa, keskustellaanko siitä kahvipöydässä tai palaverissa. Muuttaako se jotakin jossakin? Harvoin.

Omaa työtään miettivä toimittaja kaipaa ainakin sellaisten reunaehto- jen ymmärtämistä, joille hän itse ei voi mitään. Tutkija tietää, että tiedotusvälineitä omistavat Suomessa liikeyritykset, joiden päämääränä on luo-

da sijoituksille tuottoa. Tutkijan ei tarvitse siitä välittää, mutta toimitusten työskentelyyn sillä on olennaisia vaikutuksia. Se säätelee esimerkiksi käytävissä olevia resursseja.

Kiristyvässä kilpailussa se näkyy entistä suurempana huomion kiinnittämisenä lukija-, katsoja- tai kuulijalukuihin. Niitä ei voi ylenkatsoa enää edes lupamaksutuloilla rahoitettu Yleisradio.

Siitä huolimatta toimittajan ei pidä perustella kaikkia journalistisia ratkaisuja sillä, että kyseessä on kaupallinen toiminta, jossa ostaja viime kädessä päättää, mikä on hyvää ja huonoa. Niissäkin oloissa, joissa tiedotusvälineen tuottojen on oltava suurempia kuin kustannusten, voi tehdä hyvää tai huonoa journalismia. Silläkin alueella voi uudistaa kysymyksenasetteluja. Tiedän, että juuri sillä alueella voi myös syntyä hedelmällistä ja tasavertaista vuoropuhelua.

Toimittaja voi katsoa arkista palapeliään uusista näkökulmista. Tutkijan se ehkä haastaa testaamaan ajatuksiaan muidenkin kuin toisten tutkijoiden kanssa. Jos se vuoropuhelu näyttäisi esimerkiksi aitoja polkuja ulos journalismin samankaltaistumisesta, ainakin toimittajat olisivat tyytyväisiä.

Olen saattanut tutkijoita ja toimittajia yhteen jo yli puolitoista vuotta kestäneessä projektissa, jonka tarkoitus on kokeilla kansalaisjournalismin teoriaa käytännössä.

Tässä hankkeessa on nostettu esiin monia journalismikritiikin uusia kysymyksiä, joita Risto Kunelius tämän lehden toisessa artikkelissa esittää: kenen kysymyksiä toimittajat kysyvät, kenen määrittelemiin ongelmiin he etsivät vastausta jne.

Projekti ei ole ollut särmätön, onneksi, koska silloin siinä olisi jotakin vikaa. Se on herättänyt paljon keskustelua, mutta ennen kaikkea siinä on tehty koko ajan jotakin. Journalistisia ja teoreettisia lähtökohtia on sovitettu yhteen toiminnassa, joka on johtanut paitsi tutkimuksiin myös julkaistuaan journalismiin. Päätelmien aika on vasta sitten kun projekti noin puolen vuoden kuluttua loppuu. Jo tässä vaiheessa on varmaa, että yhteistyö on saanut aikaan muutosta ainakin joidenkin toimittajien asenteissa jopa käytännöissä.

Tutkijoiden ja toimittajien kontaktipinta on enimmäkseen aika ohut ja satunnainen. Yksittäisissä kritiikkiseminaareissa ehditään vahvistaa vanhat ennakkoluulot ja paaluttaa rintamalinjat, mutta rakentavaa vuoropuhelua ei synny. Molemmilla tahoilla voisi miettiä luontevia tapoja käydä keskustelua ja tehdä yhteistyötä useamminkin.

Tässä vaiheessa ammattitaitoinen toimittaja päättäisi valita jutulleen eliptisen lopun. Hän huomauttaisi vesisateen tulleen ja vieneen koko lumiukon mennessään.

Päivi Rajamäki on Aamulehti Akatemian rehtori ja tiedetoimittaja.